

መጅልስ አምን ወለዛልም ቀራራቱ ድድ ኤረትርያ

(26ይ ክፍል)

እብ ዶ/ር አሕመድ ሐሰን ድሕሊ

ተርጀመት፡ መሐመድ እድሪስ መሐመድ

ሳልሳይ ምዕራፍ ናይ ከርስ ስያሴይት መርሐለት አቶብዩ

ስያሴት ሕኩመት አቶብዩ (ዲብ መደት ንዛም ወያኔ) ዲብ ሶማል ከአፎ ክምሰል ዐለ እንዴ ይእንቀድም፡ እግለ ናይ አማን መርበዩ እግል ንፍህም ለንዛም አሰልፍ ዲብ ትግራይ ወብዕድ አቃሊም አቶብዩ ለተበዐዩ ስያሴት ወእስትራተጅዮት አሜሪካ ዲብ ቀር አፍሪቀ ወግብለት በሐር ቀዩሕ ግንሐት ምህም ቱ።

ቀዳማይ፡ ይማም ፈንተዮት ትግራይ ጀብህት ተንፊዝዮት “ጀብህት ተሕሪር ወያኔ ትግራይ” እብ ሰበት ሕርያን ፈንተዮት ምን አቶብዩ ለከስስ ሰማን ገጽ ለጸብጠት ምህም ስያሴይት ወረቀት እብ ምስጢር ክምሰል ህድግ “ልእከት ምሒጥ ህንድ” ለትሰሜት ሳምንታይት መጀለት ፈረንሳ ዲብ ዮም 23 ሰብተምበር 2005 ፈደሐት። እሊ ናይ ፈንተዮት ይማም እሊ፡ ዲብ አዲስ አበባ ለዐለት ቅያደት ትግራይ ቴለል ልሰደድ እቱ ዲብ ህለ እብ ትሉሉይ ለጠልቡ ሰበት ዐለ፡ ልሰዕ ለናይ ሰነት 1975 ለትሸረሐ ናይ ፈንተዮት ፍክር ሜርሒት ትግራይ፡ ዲብ ጠረቤዘት ክምሰል ህለ ለለአፍህም ቱ።

ካልኣይ፡ መትወለዕ አከይ መቅሬሕ ዲብ ትግራይ ዲብ አዲስ አበባ ለዐለት ቅያደት ትግራይ፡ ፍንጌ መሕበራይ ሐሽምት ትግራይ እብ አቃሊም መቀሌ፡ አክሱም፡ ዐድወ፡ ዐዲግራት ወሽሬ ወለመስሎ ዲብ ካፍል መሻክል ልትወለዕ ዲብ ህለ፡ እብ አሳስ ዲብለ ስያሴይት ማርሒት ለዐለ እሉ ሜዛን ቅወት ህዩ ለኢትሳዌት ስያሴት ዐማር ዲብ ዊደት ጽሙድ ዐለ። ክምሰል ፍገራቱ ህዩ እበ መጽእ ስያሴይ መሻክል እንዴ ኢልትሐሰር ዲብ ትግራይ ኖስኖሶም ለልጃገር

ወለልተበአሶ ሐሽምት ካልቅ ሀለ። እለ ጊጊት ስያስያይት እለ ሀዬ እለ ለተሌ ኢፋሉታይት ፍገሪት ሰበበት።

1. ክል ድዋር ትግራይ ዲብ ኦርወሐቱ ተሐደደ።
2. ፍንጌ ድዋራት ትግራይ እበ ሐቴ ጀሀት፡ ፍንጌ ቅያደት ሀዬ እበ ካልእ አከይ መቅርሕ ዲብ ልደቀብ ጌሰ።
3. ለትሳዌት ወዓድለት ስያሰት ዐማር እቅትሳድ ናይ ከጠጦት መቅደረት አለቡ።
4. መቃወሙት ሸዑብ ዲብ ተዐቤ ወዲብ ትደቀብ ጌሰት።
5. እግል ኦርወሐቶም ክምሰል ስያስያይ በደለ ለለአቀርቦ መትቃወሙት ቅዋት “ሐረከት ትግራይ እግል ዲሞቅራጥዮት ወዓለት” ዲብ ፌብርዋሪ 2001 መትከላቁ። ሳልሳይ፡ ምስል ናይ ከርስ ወካርጅ ግዋሬ ትግራይ ላቶም ጀሃት፡ ናይ ሕዱድ መሻክል ወእቢ ከሊቅ ቅያደት ትግራይ ዲብ ከርስ ትግራይ መሻክል ወድመል ዲብ ክልቀት ኢተሐደደት። ፍንጌ አቅሊም ትግራይ ወግዋሬሁመ፡ ተጋሩ እብ ሰላም ወመቅርሕ ወሕውነት ነብሮ ክምሰል ይዐለው፡ መታክል ክምሰል ልጠወር ወዴት። ክምሰለ ልትአመር ፈደራላይት ሕኩመት ዲብ ዮም 12 ኦክቶበር 1997 እብ ገበይለ ዲብ ትግራይ ለዐለት ሰልጠተ እንዴ ወዴት ከሪጠት ሐዳስ ትግራይ አፍገረት። እግል እለ ከሪጠት ሐዳስ እለ እብ ገበይ ልሳን ረሰሚ ጀብሀት ተሕሪር ወያኔ ትግራይ ነሸረዩ።

ሕኩመት አዲስ አበባም ዲብ ዮም 17 ኖቨምበር 1997 ረስምየት ደርህም አቶብዩ “ብር” እንዴ ጠብዐት ምስል ወጠንያይ ደርህም ኤረትርዮ ነቅፈ እንዴ ትመጣወረት ክምሰል ትትነሸር ወዴት። ክምሰለ ልትአመር፡ ንዛም አቶብዩ ዲብለ ናይ ሰልፍ ኢነት፡ ሕኩመት አቶብዩ ከሪጠት እግል ልቀይር ላብድ ክምሰል ኢኮን፡ ሕኩመት ክልል ትግራይ ለአፍገረተ ክምሰልተ እትምሰልት ምንመ ዐለት፡ እብ ሸፋግ መባጥረ እንዴ በደለት እግለ እድንያይ እትፋቃት ለትከይድ ከሪጠት ሐዳስ ትግራይ ሳደቀት። እብ አሳሰ ሀዬ እድንያይ ሕዱድ አቶብዩ ምስል ኤረትርዮ ወሱዳን ትሰወረ ወእብ ደረጀት አቶብያመ ክልል ትግራይ ክምሰል ፈዴሕ ገብአ። ለእብ ቅያስ ናይ አስሐባብ ጥሙሕ ሜርሐት ትግራይ ለትመሀዘት ሐዳስ ከሪጠት ትግራይ፡ እብ ዐውል ክልላት አቶብዩ ሌጠ እንዴ ኢገብእ፡ ክምሰልሁመ እብ ዐውል እድንያይ ቀዋኒን ሕዱድ አፍሪቀ ለልትሐደድ እትፋቃት እስትዕማር ለገብአ ቱ።

ሀ. እብ ደረጀት አቶብዩ

1. ምነ አምሐረ ወዐፈር ለነብሮ እቱ አቅሊም ወሎ ፋዴሕ ድዋራት ዲብ ትግራይ ክምሰል ልትሐበር ገብአ። ፈደራላይ አቃሊም አቶብዩ እብ ናይ

ቆምያት ሸክል ክምሰል ልትካፈል ዶል እንፍህም፡ ክምሰል እሊ ላተ ምስዳር ፍንጌ ኣቃሊም ኣቶብዩ ናይ ቆምያት ደግሽ ክምሰል ልትወለዕ እሙር ሕጉ ክምሰል ገብእ ሸክ ይዐለ።

2. ኣምሓረ ለነብሮ እቲ ብገምድር ለህለ ኣቃሊም ወልቃይት ዲብ ትግራይ ተሓበረ። እግል ሰልፍ ኢነት ዲብ ጂኦ-ሲያሰት ከሪጠት ኣቶብዩ ህዬ ትግራይ ምስል ሱዳን ክምሰል ትትሓደድ ገብአት።

ለ. እብ እድንያይት ደረጀት

ሕኩመት ኣቶብዩ እግለ ዲብ ሰልፍ 20 ክፈል ዘበን እግል እድንያይ ሕዳድ ኤረትርዮ ወኣቶብዩ ለአሸረ ሰለስ ናይ እስትዕማር እትፋቃት በህለት ናይ 1900፡ 1902፡ 1908 እንዴ ኬደት ምድር ስያደት ኤረትርዮ ዲብ ትግራይ ክምሰል ለአቴ ገብአ። 2. ፍንጌ ሱዳን ወኣቶብዩ ዲብ ባካትለ እብ ንጉስ ምንሊክ ካልኣይ ወእግል ሱዳን ተስተዕምር ለዐለት ብሪጣንያ ዲብ ሰነት 1902 ለተአሸረ ፈሸገ ወገላባት፡ ናይ ሕዳድ አከይ መቅርሕ ህለ። ሕኩመት ኣቶብዩ እግል ኣምሓረ ምን ባካት እንዴ አግዐዘት እት አካኖም ተጋሩ አስከነቱ። ለሀደፍ ህዬ፡ ትግራይ እግል ትፍየሕ፡ ከጥ ሚነት ፖርትሱዳን - መቀሌ እግል አጥፊሖት ቱ። ለምስል ሕኩመት ኣቶብዩ ዕላቀት ምስንዮት ለቡ ሱዳን ባሕስ ዶክቶር ሐሰን መኪ ኣቶብዩ ውሁብ ቴለል (De-facto situation) እግል ከሊቅ ዲኢኮን ሕዳድ ናይ አሸሮት ንዩት ክምሰል አለበ እንዴ አሸረ፡ እብ ፈህመ ኣቶብዩ “አሸሮት ሕዳድ እግል ሐረስቶት ኣቶብዩ ዲብ ርሹድ ምድር ሕኔት ለሐርሶ ለለሐርምቱ” ልብል። እብ ሐጫር ገበይ “ትግራይ ዐባይ” ናይ ብንዩት ለህለ ሕልም መስተዕምፍረት ኣቶብዩ እሊ ለተሌ መስል።

ራብዓይ፡ እግል ክልላት ኣቶብዩ

እብ ከርስ ወካርጅ ረበሾት ፈደራላይት ምግባይት ሕኩመት አዲስ አበባ፡ እግል ስያሲያይት ጀህት ተንፊዝዮት፡ ዐስከርያይ ወናይ ኣምን መአሰሳት እቅትሳድ ናይ ክል ክልል እንዴ ጸብጠትቱ ትራቅቡ ለዐለት። እብለ ገበይ እለ ህዬ ተፈውቁ እግል አድማን፡ ለትራቅቡ ሰበት ይዐለ፡ ዲብ ክሉ ኣቃሊም ኣቶብዩ ናይ “እንዴ ፈናቴስ አስተዕምር” ስያሲተ እብ ቀሊል እት ፍዕል ተውዕል ዐለት። ፍንጌ ዐስሪተን ክልላት ኣቶብዩ ህዬ መብቅያይ ናይ ሕዳድ መሻክል ወለዐ። ምሮ ምን ለልአትዐጅብ ስያሲያይ ጠባዬዕ ፈደራልየት ሕኩመት ኣቶብዩ ዲብ መደት ንዛም ወያኔ፡ እግለ ናየ ላቱ ክልል ትግራይ እግል ኖሱ ምስል ብዕድ ክልላት አው ኣቃሊም ቦአገምድር ወወሎ ዲብ መሻክል ክምሰል ልትሸመም ወደዩ። ለሀደፍ፡ እግለ ክልል ዲብ መሻክል እግል ኣተዮት ሌጠ እንዴ ኢገብእ፡ ምን አፍካር ናይለ ዲብ ሰነት 1975 ለሳደቀ እቱ እግል ትግራይ ምን ኣቶብዩ ለፈንቴ እብ ዐውል ናይ እሊ ለተህደገ ክልላት ወስያደት ምድር ኤረትርዮ

ወሱዳን ጂኦግራፊያዊ መሳሐቱ ክምሰል ለዐቤ እግል ዊደት ለአመመ ስያሴያይ በርናምጅ እንዴ ትበገስከ፡ ናይ ፈንተዮት በርናምጅ እንዴ አጥፈሐስ እግል ጽንሐት ቱ። እብ ሰበት እሊ ቅያደት ወያኔ ለተበወተ ጊጊት ስያሴት ህዩ፡ ሸዐብ ትግራይ ምን ድዋራቱ ወአግዋሩ እንዴ ትከረመ፡ ዲብ ጂኦግራፊያዊ፡ ስያሴያይ፡ እቅትሳድያይ፡ መሕበራይ ወናይ ዐቅልየት ከርዶን አቲ ህለ።

ቴለል ትግራይ ክምሰል እሊ ለተሀደገ ምን ገብአ፡ ለተርፊዮ ሴዕ አቃሊምመ እብ ናይ ከርስ መሻክል ክምሰል ልትባልዐ ገብአየ። እግል መሰል ሰብ ሰልጠት አቶብዩ ዲብ ክልል ዐፋር፡ ዲብ ቀባይል ለተአሰሰ ሐምስ አሕዛብ ክወን ህለ። ክምሰል ነቴጀቱ ህዩ ዲብ ናይ በዲር ወአዜ ታሪኮም ርኡይ ለኢለአምር መሻክል ወደግሽ ትከለቀ። መደት ሐቴ ምን ከዋድር ዐፋር አቶብዩ ወዕጋል ላቶም ሕሱራም እግል ምሮ ወድ ትግራይ ስያሴያይ ወኪል፡ “እግልሚ አክል እሊ ላቱ ኖስኖሱ ለኢልትፋህም ስያሴያይ አሕዛብ እግል ልትአሰስ ተሐዘ?” ዲብ ልብል ዲብለ ወድ ትግራይ ለወደዩ ሰሚናር፡ ሰኣል ቀደመ። እንዴ ወሰከ ህዩ “መስኡሊን ናይለ ክልል ክሉ ወቅቶም ወመቅደረቶም እግል እሊ ናይ ሰልፍ ወደንጎብ ለአለቡ መሻክል ሐል እግል ርክበት ለአበድወ ህለው። እግል ዐማር ወቅት አለቦም።” ዲብ ልብል ክምሰል ትሰአለዩ፡ ለወድ ትግራይ ወኪል ህዩ “ሕነ ዲብ እሊ አቅሊም ዐማር እግል ለህሌ ምራድና ቱ። እምበል ዲሞቅራጥየት ህዩ ዐማር እግል ልትአከድ ኢቀድር። ዲሞቅራጥየት ህዩ ዲብ ናይ ስያሴት ብዝሔ ለትትአሰስ ተ። ሰበት እሊቱ ህዩ እሊ ናይ ስያሴት አሕዛብ ዲብ አቅሊምኩም ለተአሰሰ” ዲብል ክምሰል በልሰ እሉ፡ ለልሰኣል ለዐለ እናስ ህዩ “ክምሰልሁ ምንገብእ እግልሚ ዲብ ክልል ትግራይ ዲሞቅራጥየት ኢትትአሰስ?” ለልብል ሰኣል ቀደመ እቱ። ለወድ ትግራይ በዐል ሰልጠት ለሰኣል ሰበት ደቀበ እቱ እንዴ ኢበልስ እቱ አስክ ብዕደት ቀድየት ሐልፈ። ክምሰል ልትአመር ዲብ ትግራይ አስክ እሊ ዲብ አቶብዩ ተቅዩር ለመጽኦ እቱ ወክድ (ግርበት 2018) “እግል ጀብህት ሸዕብየት ወያኔ ትግራይ” ለልጃገር ሕዝብ እግል ልትአሰስ ክሉ ረአሱ ልሰመሕ ይዐለ። ምናተ ወያኔ ለመረሐ ሕኩመት አቶብዩ፡ ዲብ ብዕድ አቃሊም አቶብዩ አሕዛብ ክምሰል ልትባዘሕ ወዴት።